

- ty. veškerou skutečnost, jako např. nepřímou na str. 34, jde o nepřesnost, která je na mnoha dalších místech uvedena na pravou míru (srovnej str. 52, 154, 157, 172 ad.).
- ⁵ Na jednom místě autor tvrdí, že „člověk vytváří ekonomii a poezii jako výtvořiny lidské praxe“ (str. 82). Je si vědom rozdílu mezi ekonomikou a poezií, ale rozdíl mezi společenskou výrobou a ekonomickou teorií, mezi konsumpcí poezie obohacující život člověka a poezií jako uměleckou tvorbou mu, jak se zdá, buď uniká nebo k němu nepřihlíží.
- ⁶ Srovnej J. H o m e s, *Der technische Eros*, Freiburg 1955, Kap. 1—2. Interpretováno podle J. J a n o u š k a, *Praxe a poznání*, NPL, Praha 1963, str. 47.
- ⁷ Srovnej Janouškovu interpretaci kritiky marxismu z knihy M. G. L a n g e, *Marxismus-Leninismus-Stalinismus*, Stuttgart 1955, a Janouškovu polemiku s touto kritikou; tamtéž (viz J a n o u š e k v pozn. 6), str. 48—49.
- ⁸ Srovnej K. K o s í k, *Dialektika konkrétního*, str. 22, 86, 116. Při čtení autorovy charakteristiky Marxova Kapitálu jako odyssey by neinformovaný čtenář mohl nabýt dojmu, že toto Marxovo dílo není v první řadě poznáním, dialektickým odrazem kapitalistické skutečnosti, její předhistorie a historie jejího vývoje asi do poloviny minulého století, ale především něčím jiným, čím ovšem do jisté míry také je. Srovnej tamtéž, str. 126—128.
- ⁹ O L e n i n o v i jsou v recenzované knize nepodstatné zmínky na str. 32, 92, 122.
- ¹⁰ Srovnej K. K o s í k, *Dějiny filosofie jako filosofie* v konferenčním protokolu *Filosofie v dějinách českého národa*, NČSAV, 1958, str. 20, a L. T o š e n o v s k ý, *O konkrétnosti filozofických pravd*, Filosof. čas. ČSAV, 1961, 4, str. 540, pozn. 37.
- ¹¹ Srovnej tamtéž, str. 541—545.
- ¹² K tomu srovnej P. V. K o p n i n, *Rassudok i razum i ich funkcii v poznanii*, Vopr. filosofii, 1963, 4, str. 64 ad.
- ¹³ Srovnej L. T o š e n o v s k ý, *O zákonech materialistické dialektiky, jako logiky*, kap. 3, SPFFBU, G 8 (1964).
- ¹⁴ Ne každý scientismus je zavrženíhodný a druhou stránkou toho, čeho prvou stránkou je machiavelismus; srovnej K. K o s í k, *Dialektika konkrétního*, str. 153. Rozdíl mezi scientistickým a humanizujícím proudem je třeba hledat především v rozdílnosti předmětů jejich zkoumání, i když jsou také zjištělné jisté metodologické rozdíly mezi nimi. Nelze též zapomínat na to, že v naší filosofii opravdu objektivně existující uvedené dvě linie. Je pravda, že k dialektické jednotě empirických (racionálně empirických) a racionálních (empiricko-racionálních) stránek naší filosofie dospíváme na základě bezprostřední materiální praxe. Jenže z relativní autonomie filosofického poznání a pak rovněž z rozdílných poznávacích úkolů jednotlivých filosofů a vědecko-filosofických kolektivů vyplývá neoddiskutovatelný fakt, vztahující se hlavně na zmíněný scientistický proud, že těžiště bádání jedněch bude vždy v zevšeobecnování speciálně vědného poznání, kdežto těžiště jiných v analýze obecného, pokud je současně podstatné, a to vždy ve vztahu k tomu jednotlivému, s nímž přichází vývoj společností a vědy. Odtud nevyhnutelnost existence zmíněných dvou linií. Jde jen o to, aby mezi prvními (se sklonem k absolutizaci platnosti zákonů formální logiky) a druhými (tí více nebo méně docenují význam dialektické logiky), stejně jako mezi stoupeny obou uvedených proudů, probíhala soudružská výměna názorů, aby vzájemně kritizovali své nedostatky. Věci rozhodně neprospívá netolerantní nevrážlivost, nabývající někdy dokonce podoby nechutných osobních invektiv a insinuací.

Ludvík Tošenovský

Jaromír Janoušek, *Praxe a poznání*. NPL, Praha 1963, 256 str.

V monografii, rozvržené do čtyř kapitol (I. Marxistické pojetí praxe, II. Vztahy mezi praxí a poznáním, III. Úloha praxe v procesu poznání, IV. Praxe jako kritérium pravdivosti poznání), zabývá se autor ústředními otázkami gnoseologie.

Tématické zaměření na problémy teorie poznání je nesporně aktuální a užitečné. Stále intenzivnější využívání vědy v nejrozmanitějších oborech praxe socialistické společnosti, rozvoj techniky a vědy a její komunistická perspektiva si vyžadují řešit i řadu obecně metodologických a gnoseologických otázek. Gnoseologická tematika se tak v současné době stává obzvláště blízkou praktickému životu.

V první kapitole recenzované práce autor zejména vymezuje obsah a rozsah marxistického pojmu praxe a všímá si vzniku a vývoje tohoto pojmu. Zdůrazňuje mj., že marxistické pojetí praxe není záležitostí ryzi teorie, nýbrž že vzniklo na podkladě praxe, zobecněním společensko-historické praxe proletariátu. Nejzřejnější je analyzována výroba jako nejdůležitější součást praxe. Poukazuje se při tom na to, že charakter výrobní činnosti se podstatně změnil s vybu-

dováním socialismu. Při přechodu ke komunismu vystupují vedle výroby jako další základní složky společenské praxe též činnost politická a organizační, vědeckovýzkumná, umělecká a kulturní, zdravotnická, ideologická a výchovná. Každému z těchto úseků praktické činnosti odpovídá činnost teoretická, poznávací; tyto úseky praxe spolu tvoří jednotný celek (str. 39, 39–40, 44). Hlavní předností Janouškovy koncepce praxe je to, že je podložena hlubokou znalostí názorů klasiků marxismu-leninismu; vlastní hlediska autorova nejsou fundována jen vyjímáním jednotlivých výroků marxistických klasiků, nýbrž jejich uceleným pohledem na danou otázku, který je v recenzované práci ukázan ve své šíři a bohatosti.

V druhé kapitole knihy rozebírá autor ontologický aspekt problematiky praxe a poznání — dialektiku subjektivního a objektivního pólu praxe, potřeby a zájmy jako zdroj praktické i poznávací činnosti, vztah praxe a teorie a vývoj tohoto vztahu. Podotýká, že jak subjektivní, tak objektivní pól praxe v sobě zahrnuje poznávací moment. Změna objektivní reality praktickým zásahem vede k hlubšímu odrazu jejích vlastností a rysů; rozvíjí se odraz, a s tím i obrazy — cíle pro novou praxi a je umožňován její další rozvoj (str. 56).

V souvislosti s ontologickými otázkami praxe a poznání se autor obírá i problematikou potřeb a zájmů. Potřeba má podle jeho postřehu jisté shodné rysy s poznáváním — potřeba je svérázný odraz, je to nepřímý odraz toho, že předmět není ve vnitřním bytí subjektu (str. 61–62). S poznáním má potřeba též společné to, že v obou případech subjekt tenduje k osvojení si objektu (str. 62).

V dalším autor pojednává o společenském oddělení fyzické a duševní práce a oddělení teoretické činnosti od praxe. Zabývá se především gnoseologickými a společenskými důsledky osamostatnění teoretické činnosti.

Zvláštní pozornost je věnována novým vzájemným vztahům mezi praxí a teorií, které se postupně rozvíjejí za socialismu, kdy dochází ke kvalitativně novému vnitřnímu sepětí výroby a vědy a kdy je umožněno přímé spojení teorie s praxí. S budováním komunismu směřuje vývoj k odstranění podstatného rozdílu mezi duševní a tělesnou prací, k postupně přeměně vědy v bezprostřední výrobní sílu a k přeměně výroby v experimentální, materiálně tvořivou a zpředměňující se vědu.

V třetí kapitole se zkoumá praxe jako základ poznání. Pojednává se tu např. o bezprostředním a zprostředkovaném charakteru úlohy praxe v poznání. Bezprostředním prvkem praxe je podmíněna bezprostřednost smyslového nazírání. Zprostředkovaný charakter praxe se projevuje např. při výrobní činnosti. Zde je vztah subjektu k objektu zprostředkovan výrobními nástroji a zároveň společenskými vztahy mezi lidmi (str. 161). Zprostředkovanost praxe je podmínkou specifičnosti rozumového poznání. Odhalování podstatných vlastností věcí v pojmech pak je podmíněno praktickým srovnáváním předmětů (str. 164).

Proti tzv. kauzální teorii vnímání, zakládající se na mechanistickém pojetí příčinnosti a vedoucí k agnosticismu, dokazuje autor, že vjem není jen pasivním následkem, nýbrž aktivním odrazem objektu, rezultátem vzájemného působení subjektu a objektu (str. 139 n.).

Vzájemný vztah mezi praxí a rozumovým poznáváním je zprostředkovaný, a to jazykem, resp. znakovým vyjádřením vůbec (str. 177). Autor zde též ukazuje např. na to, že abstraktně myšlenkový proces je protikladný praxi, že však ve své struktuře je v mnohém shodný s praktickou činností — pokud jde o vztah prostředků a cíle apod. (str. 180 n.).

Konečně ve čtvrté kapitole se autor zabývá úlohou praxe jako kritéria pravdy. Podtrhuje tu např., že praktická verifikace pravdivosti poznání v sobě zahrnuje i prohloubení jeho pravdivosti, posunutí jeho relativních hranic (str. 196, 209 n.).

Praxe funguje jako kritérium pravdy jednak přímo, jednak prostřednictvím abstraktně teoretických prvků procesu poznání; zejména se to týká logického ověřování pravdy (str. 222 n.).

Závěrem vyzdvihuje autor myšlenku, že jeden ze zdrojů síly marxismu je v tom, že se marxismus opírá o vědomé využívání mnohostranné úlohy praxe jako kritéria pravdivosti vědecké teorie (str. 238 n.).

Janouškova kniha je fundovanou a vcelku velmi zdařilou studií o jednom ze základních principů marxistické filosofie — o vnitřním spojení revoluční praxe a vědeckého poznání. Je zároveň dokladem toho, že za léta překonávání dogmatických a revizionistických deformací marxismu pokročila marxistická filosofie v řešení řady problémů — i: aktuálních gnoseologických otázek — o podstatný kus cesty vpřed.

Karel Hozman